

РОЗДІЛ V. МУЗЕЙНА СПРАВА

УДК [069.01:904(477.83-25)]«190/194»

Н.М. Булик

СВІТЛО Й ТІНІ МУЗЕЙНО-АРХЕОЛОГІЧНОГО ЖИТТЯ ЛЬВОВА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЮ ДІДУШИЦЬКИХ)

Розглянуто стан археологічного відділу Музею Дідушицьких у першій половині ХХ ст. Проаналізовано польові дослідження археолога Кароля Гадачека та геолога Мар'яна Ломницького, які наповнювали фонди та експозицію музею новими матеріалами. Після закінчення Першої світової війни гостра економічна криза торкнулася музею. Повною мірою вона зачепила і археологічний відділ. Як наслідок – у музеї спостерігалася нестача працівників, які б могли забезпечити не лише наукове опрацювання, а й належне зберігання експонатів. Найціннішою частиною археологічної колекції були Михалківські скарби. У 1930-х роках їх стан викликав серйозне занепокоєння з боку влади і інтелігенції міста, що вилитося у кілька судових справ. Напередодні Другої світової війни археологічні колекції Музею Дідушицьких передано до Музею праісторії Червенської землі, якому так і не судилося запрацювати. Звіти всі археологічні колекції у 1940 р. передано до Львівського історичного музею, де вони з відповідними шифрами знаходяться донині.

Ключові слова: Музей Дідушицьких, Михалківські скарби, Кароль Гадачек, охорона пам'яток.

В останні роки доволі часто і гостро стоїть питання долі музейних колекцій, втрачених експонатів, проблеми виникнення та трансформації музеїв та їх окремих відділів. Особливо актуальними вони є для Львова першої половини ХХ ст., адже чотири політичні режими, які приходили на зміну один одному, не могли не залишити сліду у житті міста, в тому числі й культурному. Особливою мірою це торкнулося львівських музеїв, які славилися тривалою історією та багатими археологічними збірками [3, с. 407–428; 4]. Оскільки з ХІХ ст. Львів здобув собі славу потужного археологічного осередку, який проводив польові дослідження на всій території Галичини, то й музейні колекції доволі стрімко наповнювалися експонатами з розкопок. На початку ХХ ст. львівські музеї стали потужними археологічними інституціями поряд з Львівським університетом і Науковим товариством імені Шевченка. Вони не лише накопичували, зберігали та експонували матеріали, а й зосереджували навколо себе фахових дослідників, які працювали на їх науковий імідж. Однак, через нестабільну політичну ситуацію першої половини ХХ ст. частина музейних цінностей була втрачена Львовом назавжди. Інколи навіть губляться сліди, у якій державі вони могли опинитися.

Одним з кращих прикладів, коли мова йде про музейно-археологічне життя Львова першої половини ХХ ст., є Музей Дідушицьких. Автор статті ставить собі за мету реконструювати стан і особливості розвитку/занепаду археологічної збірки цього музею в окреслений період.

Основу археологічного відділу Музею Дідушицьких

Рис. 1. Володимир Дідушицький

закладено в середині ХІХ ст. графом Володимиром Дідушицьким (рис. 1) і гідно продовжено другим ординатом, зятем засновника, Тадеушем Дідушицьким (ординат у 1899–1918). Після його смерті музей перейшов у спадок синам – Павлу (ординат кілька місяців 1918 р.) і Володимиру-молодшому (1918–1939).

Археологічний відділ займав два зали на другому поверсі будинку на вул. Театральній (рис. 2). У 1906 р. у Природничому музеї зберігалася 8 тис. археологічних знахідок [25, с. 523–524]. Це була одна з найбільших археологічних колекцій тогочасного Львова.

Якщо порівнювати стан археології у музеї у довоєнні і міжвоєнні роки, то можемо стверджувати, що археологічний відділ мав свій найбільший розквіт за Т. Дідушицького. Він був гідним послідовником засновника музею, постійно дбав про науковий рівень закладу та поповнення колекцій. Важливим моментом у діяльності Тадеуша Дідушицького було залучення працівників музею до наукових експедицій, які поповнювали фонди новими експонатами. Такі експедиції очолювали відомі вчені, наприклад, археолог Кароль Гадачек чи палеонтолог Мар'ян Ломницький.

Знайомство К. Гадачека з родиною Дідушицьких відбулося у 1890-х роках, коли він, будучи студентом університету, давав приватні уроки донькам В. Дідушицького (з 1893). З цього часу молодий археолог співпрацював і з

Рис. 2. Будинок Музею Дідушицьких на вул. Театральна у Львові

музеєм. Власне Кароль Гадачек увів у науковий обіг Михалківські скарби, які були окрасою музею; провів низку розкопок, матеріалами з яких поповнював фонди музею; займався впорядкуванням археологічних колекцій і, врешті, склав і опублікував путівник по археологічному відділу. З 1903 р. К. Гадачек був офіційним працівником з музею [19, s. 197].

За фінансової підтримки Т. Дідушицького, К. Гадачек у 1898–1899 рр. провів археологічні дослідження в Неслухові. Пам'ятка знаходилася неподалік палацу Дідушицьких і частково охоплювала його територію. Згідно з опублікованим 1900 р. звітом у збірнику «*Teka Konserwatorska*» К. Гадачек дослідив 18 житлових та низку господарських споруд черняхівської культури [16, s. 71–86]. Значна частина археологічних знахідок з розкопок К. Гадачека потрапила до музею Дідушицьких.

Наступного року археолог проводив дослідження на Тернопільщині. У звіті, опублікованому в збірнику «*Materyały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*», К. Гадачек писав: «*Мої археологічні дослідження, проведені за рахунок гр. Тадеуша Дідушицького в серпні 1900 р. в південній частині Борцівського повіту, мали насамперед на меті розв'язання наукової загадки Михалківських скарбів ... включити в план досліджень цілу околицю і шукати в цьому закутку Східної Галичини, багатому на доісторичні пам'ятки, поселення чи могильника такого, який би хоч опосередковано вдалося б пов'язати з Михалківськими скарбами чи було б їх сучасником*» [15, s. 27]. Роботи у Михалкові К. Гадачек розпочав 20 серпня 1900 р. на місці, де під час будівництва стодоли робітники натрапили на чотири людські скелети. В ході розкопок К. Гадачек відкрив два поховання. В одному з них «на чолі викладено рядком десять делікатних срібних пластинок у вигля-

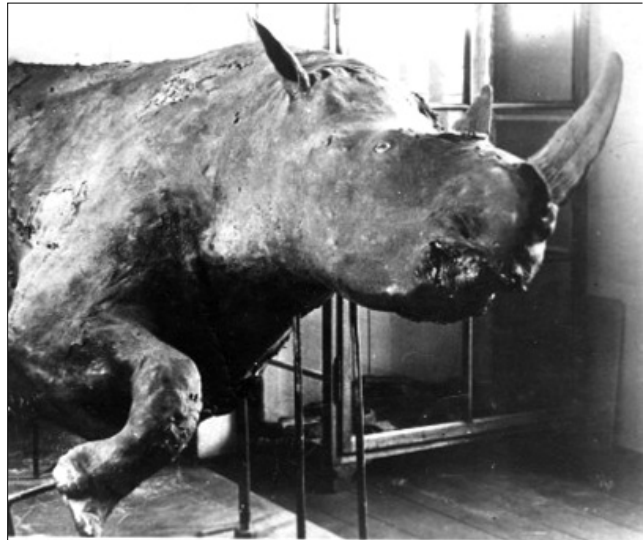

Рис. 3. Носоріг і мамонт зі Старуні у експозиції Музею Дідушицьких

ді діадери» [15, s. 33]. Загалом, під час цієї наукової подорожі К. Гадачек обстежив 13 археологічних пам'яток. Це далеко не повний перелік експедицій К. Гадачека, які мали відношення до Музею Дідушицьких.

Ще одна експедиція, споряджена Т. Дідушицьким, відбулася восени 1907 р. У ній брав участь директор музею Мар'ян Ломницький. В с. Старуня на Станіславщині виявили забальзамоване в озокериті тіло мамонта, яке 7 листопада цього ж року перевезли до Музею Дідушицьких. Тоді ж розкопали великий фрагмент волохатого носорога. Знахідки передали до палеонтологічних зборів і розмістили в одній із найбільших зал другого поверху (рис. 3). Згодом Музей Дідушицьких долучився до публікації результатів досліджень у двотомному виданні «*Wykopalska Staruńskie*». Авторами видання стали кілька професорів, та найбільшу частину написав директор музею М. Ломницький. Варто відзначити, що ці експонати досі є чудовою візитівкою Природознавчого музею у Львові.

Я. Пастернак згадає і про роботи на території Льво-

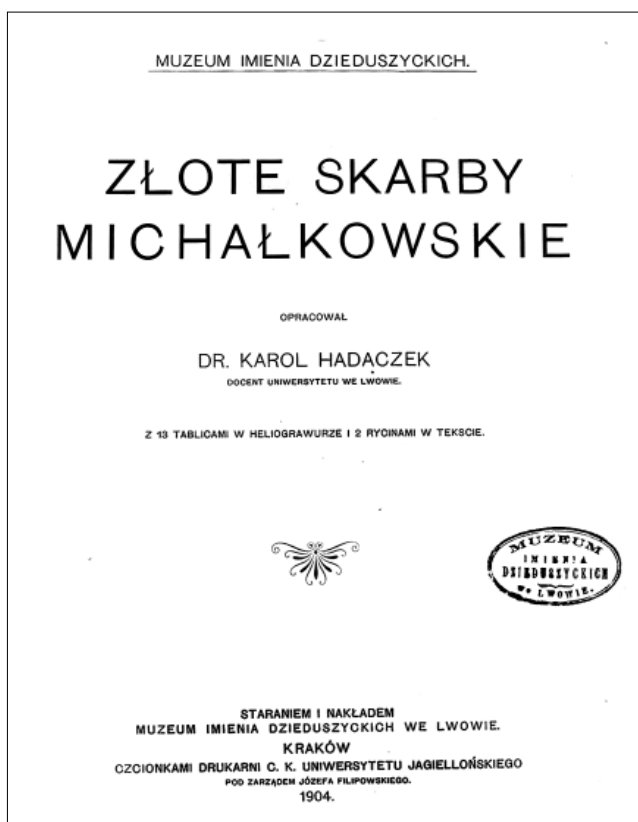

Рис. 4. Титульна сторінка альбому про Михалківські скарби
ва, проведені професором Ломніцьким «на Левандівці, між головним двірцем і янівською рогачкою. Вже з кінцем мин. століття знайшов там львівський геолог проф. Ломніцький доісторичні огнища, а біля них багато дрібного череня та кремінні відщипи. У 1910 р. викопали в тамтій околиці гарну кремінну сокирку, яка переховується в музею Дідушицьких» [10, с. 2].

Початок ХХ ст. для Музею пов'язаний із знаменною подією – у 1904 р. вийшла друком праця К. Гадачека про Михалківські скарби (рис. 4) [17]. Альбом дуже гарно ілюстрований, ілюстрації виготовляли кращі тогочасні художники. У літературі існують різні думки щодо авторства вступної текстової частини. Зокрема, М. Бандрівський і Л. Крушельницька висловлюють думку, що автором текстової частини міг бути і В. Дідушицький, посилаючись на те, що текст писався у 1897 р. і Кароль Гадачек ще не був працівником музею [1, с. 123]. Однак, документи що збереглися, підтверджують авторство К. Гадачека. З червня 1902 р. з Кракова надійшла свого роду рецензія за підписом відомого історика мистецтв, музеолога Фелікса Копера, який зазначав: «Опис Михалківських скарбів призначений на вступ до видання знахідок з Михалкова, які знаходяться у музеї Дідушицьких у Львові підготував п. др. Кароль Гадачек настільки детально, що цей опис впевнено заслуговує на публікацію. Щодо вступу добре було б на мою думку усунути... Деякі дрібні речі, насамперед, мовні надіслав автору в коректі» (рис. 5) [6]. Цей документ зберігається в архіві Інституту українознавства

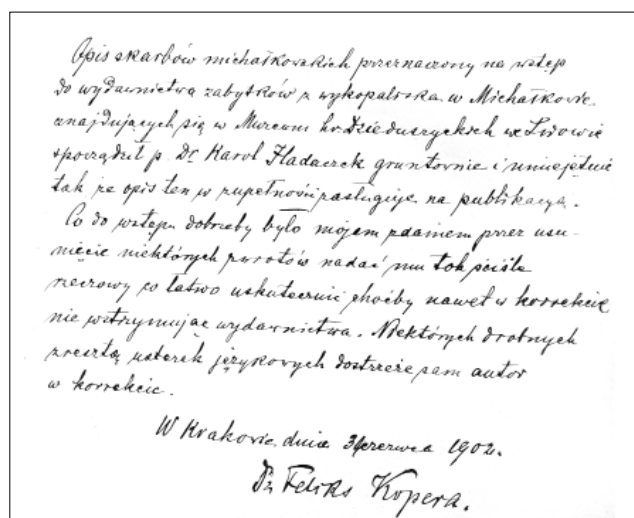

Рис. 5. Рецензія на текстову частину праці К. Гадачека про Михалківські скарби

ім. І. Крип'якевича НАН України серед документів Леона Козловського в невеличкій папці з позначкою «Роман Хорошкевіч 15.XII.1922»¹. Всього папка містить 4 документи, об'єднаних до купи вже після смерті Кароля Гадачека.

К. Гадачек долучився до підготовки путівника по музею, де виступив автором розділу «Доісторичний відділ музею Дідушицьких», у якому важливе місце зайняли матеріали з його власних розкопок. Як відзначав автор путівника, описуючи зал XIV ст., «ліворуч знаходяться предмети, отримані з урнових могильників, відкритих професором К. Гадачеком біля с. Гаць» [14, с. 90–100].

До початку Першої світової війни археологічний відділ музею розвивався і поповнювався новими експонатами. До числа цінних набутоків цього часу можемо віднести знахідки з розкопок трипільського поселення в Кошилівцях, які провів К. Гадачек у 1908–1912 рр. (рис. 6). Достеменно невідомо, чи всі матеріали з цієї пам'ятки потрапили до музею Дідушицьких, однак, частина приватної колекції знахідок, яка належала К. Гадачеку, після його смерті поповнила збірку музею Дідушицьких. Зокрема, в травні 1915 р. до музею передано знахідки з Кошиловець у кількості 212 експонатів [6]. Про колекцію ще раз згадали у 1918 р. Тоді з Кракова було надіслано В. Антоневича, який розглядав можливість перевезення матеріалів до Кракова. Серед львівських установ теж було кілька претендентів на наукову спадщину археолога. Однак, створена з цією метою комісія вирішила питання на користь музею Дідушицьких, оскільки недоцільно було розпоршувати колекції, а велика частина експонатів з цих пам'яток, що перебували у приватній колекції археолога, знаходилася у музеї [22].

В часи війни на музей прийшлися важкі роки. Не могли не позначитися на діяльності установи і людські втрати. 19 грудня 1914 р. звів рахунки з життям Кароль Гада-

1. Роман Хорошкевіч (Roman Horoszkiewicz) (1892–1962) – після Другої світової війни польський культурний діяч. Відомо, що в 1923–1925 роках вивчав археологію у Львівському університеті і одночасно працював в Музеї Дідушицьких.

Рис. 6. Археологічні знахідки з розкопок К. Гадачека в Кошиловцях

чек, 25 вересня 1915 р. помер довголітній директор Мар'ян Ломницький, а 5 серпня 1918 р. не стало ордината Тадеуша Дідушицького. На кілька місяців його функції перейняв старший син Павло (рис. 7), а після нього – Володимир Дідушицький (молодший) (рис. 8).

Володимир Дідушицький (молодший) був хорошою, освіченою і розумною людиною, здібним науковцем, але зовсім не мав управлінських здібностей. Можливо, це пов'язано із тяжким економічним і політичним часом, на який припало його ординатство (не варто забувати, що це були роки по війні і відчутною була економічна криза), але йому не вдалось продовжити розвиток музею. Більше того, в окремих моментах можемо говорити про занепад музею в ці роки. Свідченням чого є низка документів, на яких зупинимось нижче.

Після трагічної смерті Кароля Гадачека в часи російської окупації Львова, відділ археології Музею Дідушицьких на кілька років залишався без куратора. В тодішніх львівських реаліях це не є дивним, оскільки, й кафедра археології Львівського університету не мала професора.

Однак, незважаючи на такий стан, авторитет музею, здобутий в попередні роки, ще деякий час працював на нього. Відразу по закінченні війни на Музей Дідушицьких покладалися доволі серйозні надії для подальшого розвитку археології всієї Східної Галичини. Зокрема, він був опорним пунктом у розробленій В. Деметрикевичем концепції розвитку охорони доісторичних пам'яток. Він вважав, що пам'яткоохоронними центрами мають стати музеї, які мали б одночасно стати центрами консерваторських округів. І для Львова таким осередком мав бути Музей Дідушицьких, але тільки після переходу його у державну власність [13, с. 6; 18, с. 185]. До нього передбачали передачу археологічних колекцій з інших менших музеїв, зокрема, Оссолінеуму. Однак, ідея В. Деметрикевича не знайшла підтримки, і музеї продовжили виконувати функції лише музею.

1 вересня 1920 р. куратором археологічного відділу музею Дідушицьких став Леон Козловський (рис. 9) [23, с. 233]. Упродовж 1921–1925 рр. у відділі археології вирвало життя. Музей Дідушицьких активно використовувався для проведення занять з археології студентам Львівського університету. Тут Л. Козловський читав курси «Огляд доісторичних пам'яток східної Малопольщі»,

Рис. 7. Павло Дідушицький

«Праісторичний семінар», «Вступні відомості з праісторії», «Музейництво і польові дослідження з праісторії включно з подорожами», «Лужицька культура в Польщі», «Типологічний аналіз кераміки» та ін. [2, с. 256–258]. С.К. Козловський відзначав, що музейницька діяльність Л. Козловського полягала у «проведенні занять зі студентами у Музеї Дідушицьких і реорганізації його праісторичного відділу» [20, с. 277].

Для опрацювання колекцій музею до Львова приїжджали відомі вчені. Зокрема, влітку 1923 р., як гість професора Козловського, працював у Музеї Дідушицьких відомий англійський археолог Гордон Чайльд [21, с. 34].

У міжвоєнний період музей переживав далеко не найкращі часи. В 1925 р. Ординація потрапила у складну фінансову ситуацію, нерегулярною стала оплата роботи співробітникам, частина з них змушена була припинити навчання [5, арк. 35]. Після 1925 р. у музеї перестали проводитись заняття для студентів. На сторінках львівської періодики почали з'являтися повідомлення про не лише науковий занепад, а й про критичний стан будинку музею. Музей був зачинений для відвідувачів, працівників звільнено, будівля не опалювалася, не було навіть грошей для оплати сторожу [5, арк. 17].

Варто пригадати, що в цей час всі пам'ятки, а також музейні колекції перебували під контролем консерваторів, головним завданням яких було збереження їх належного стану. Навесні 1932 р. доволі гостро постало питання належного стану Музею Дідушицьких і збереження Михалківських скарбів. На сторінках краківської і варшавської преси з'явилася низка публікацій

Рис. 8. Володимир Дідушицький (молодший)

про загрозу експонатам через критичний стан будівлі музею [5, арк. 17]. До воєводського уряду було скеровано судові рішення, за яким Відділ культури і мистецтва при Львівському воєводстві мав перевірити ситуацію з будинком, а також стан скарбу і його цілісність. До складу комісії, яка мала здійснювати перевірку, серед інших увійшли професор Е. Булянда та доктор О. Чоловський. Засідання відбулося в приміщенні музею 25 квітня 1932 р. Оглянувши «музейні фонди і стан будинку комісія дійшла до висновку, що поголос про небезпеку, що загрожує колекціям у значній мірі перебільшений» [5, арк. 16]. У липні комісія склала свій експертний висновок щодо стану музею. На думку перевіряючих, не все було настільки занедбано і критично, як це дозволили собі описати газети, відзначено, що у важкій економічній ситуації В. Дідушицький вклав чималі власні кошти, аби протримати музей на плаву [5, арк. 20].

Одним із найсуттєвіших зауважень, які висловила комісія, було те, що від смерті Ярослава Ломницького (1915–1931) музей функціонував без директора, що було неприпустимим для такого рівня установи. Ще одна рекомендація була зосереджена на пам'ятках мистецтва, які зберігалися у палаці Дідушицьких на Курковій. Їх рекомендувалося перенести в головний корпус музею, а на Курковій залишити лише Потурицьку бібліотеку. Дрібні зауваження отримали стан доісторичного і етнографічного відділів. Однак, загальний висновок по доісторичному відділу був доволі втішний: «...доісторичний відділ не є під загрозою, однак вимагає інвентарної звірки номерів і означення місць

Рис. 9. Леон Козловський

розташування» [5, арк. 20]. Для цього було рекомендовано ввести посаду стипендиста, який би міг в короткі терміни це зробити [5, арк. 21].

Однак, під час перевірок так і не вдалося з'ясувати долю скарбу. Єдиним описом залишався документ 1900 р., у якому представлено усі предмети Михалківських скарбів, зазначено їх кількість (42 од. зб.) і вагу (3321 г) і вказано на місце зберігання: «...всі перелічені предмети з чистого золота, поміщені в скриньках в шкіряній оправі, всередині яких є по чотири відділи оброблені оксамитом «Михалківський скарб» знаходиться на збереженні ц. к. галицькому Іпотечному банку, а ключі від них знаходяться у руках Тадеуша Дідушицького. Перелічені предмети – переважив» [5, арк. 10–12]. Ординат Володимир Дідушицький (молодший) не надав жодної інформації щодо Михалківського скарбу і навіть не міг вказати, чи скарб надалі зберігається в Іпотечному банку у Львові. Єдине, що повідомив Ординат, що в часи Першої світової війни скарби переховувались певною особою, прихильною до Ординації Дідушицьких, щоб перешкодити їх вивезенню. В цей час його мали забрати з Іпотечного банку, де згідно інвентаря був закладений у 1900 р. В. Дідушицького зобов'язано в 60-денний термін з'ясувати, де знаходиться скарб, і повідомити про стан його збереження [5, арк. 23]. Чим закінчилися пошуки – документи мовчать.

Через рік, 25–29 травня 1933 р., зусиллями секції праісторії в Колі антропологічних наук університету у Львові відбувся IV З'їзд студентів праісторії польських університетів, на який прибули учасники з Познані, Кракова, Вільна. Після відкриття З'їзду і ранкового засідання, 25 травня Тадеуш Сулімірський провів учасників з'їз-

Рис. 10. Палац Дідушицьких на вул. Куркової у Львові

ду до палацу Дідушицьких на вул. Куркової (рис. 10), щоб оглянути «Золотий Михалківський скарб». Далі учасники відвідали Археологічний відділ Музею Дідушицьких. З огляду на те, що інформація ця подана у звіті про з'їзд одним з його учасників, піддавати сумніву її не маємо підстав [24, с. 99]. Ще одним свідченням того, що станом на 1933 р. Михалківські скарби перебували в Музеї Дідушицьких, є документ з назвою «Виникнення, сучасний стан та значення Музею Дідушицьких у Львові», адресований Львівському воєводству. Дата на поштовому штемпелі – 2 травня 1933 р. (рис. 11) [5, арк. 32]. В ньому ординат Володимир Дідушицький детально розписує ситуацію в музеї від 1925 р. і пропонує віддати державі Михалківські скарби, а взаємін отримати фінансову підтримку для Музею: «На випадок не прийняття урядом пропозиції віддати державі Михалківський скарб, Ординація не отримає жодних можливостей порятунку музею... В цьому випадку його майбутнє може бути вирішено виключно на підставі закону... у якому описано, що у випадку якщо пам'ятці загрожує нищення чи пошкодження його може бути вилучено на користь держави... за пам'ятки можуть бути визнані колекції предметів, які зберігаються у музеях» [5, арк. 37]. З подальшої долі «львівської» частини скарбу відомо, що в 1940 р. її вивезли до Москви [9, с. 440–441]. Підтвердження цьому є у приватному листуванні, що зберігається у відділі археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Зокре-

ма, у листі від академіка Б. Піотровського² до І. Свешнікова від 2 вересня 1964 р. читаємо: «Желаю успеха в работе над Михалковским кладом, до войны я видел его в Госфондах СССР и перетрогал все великолепные предметы, дальнейшая судьба его мне неизвестна» [8, с. 62]. Є думка, що зараз він зберігається у Петербурзі [12, с. 88]. На жаль, сьогодні скарб вважається втраченим, оскільки навіть достеменно невідомо, чи предмети, що зберігалися в Іпотечному банку у Львові напередодні Другої світової війни, були автентичними, чи добре виготовленою золотою копією [1, с. 139–144].

Після непорозумінь з Музеєм Дідушицьких Головний статистичний уряд вирішив провести інвентаризацію музейних колекцій. Відповідні листи було надіслано до Львівського та Станіславівського воєводств. До інвентаризації залучалися консерватори [5, арк. 49, 52].

В часи, коли Леон Козловський виконував функції міністра, а потім прем'єра (1934–1935), опікою музейних колекцій займався Тадеуш Сулімірський. За інформацією Яна Кінеля, який тоді був секретарем Музею Дідушицьких, станом на 1 січня 1937 р. праісторичний відділ музею нараховував 8055 експонатів разом з фондovими матеріалами. Фактично, з 1907 р. кількість експонатів не збільшилася або нові надходження не були заінвентаризовані, що більш ймовірно. В такій ситуації Музей Діду-

2. Борис Піотровський (1908–1990) – археолог, сходовна-вець, довголітній директор Державного Ермітажу.

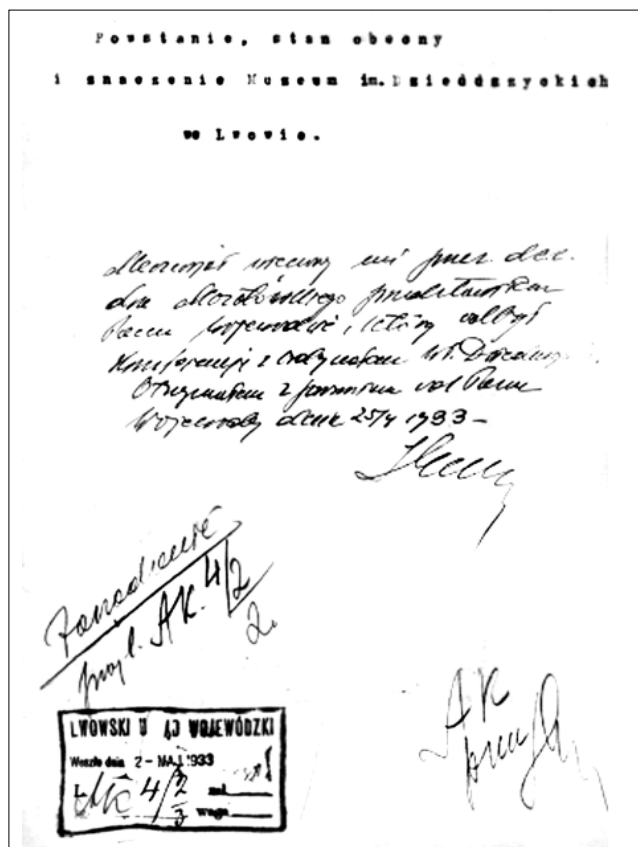

Рис. 11. Документ, адресований Львівському воєводству, з описом стану музею та пропозицією передачі Михалківської скарби державі

шицьких застали зміни, які насувалися на львівські музеї.

З середини 1930-х років постало питання створення окремого археологічного муніципального міського музею, який мав мати назву «Музей праісторії Червенської землі». Газета «Діло» у 1936 р. писала: «Музей праісторії «червінської» землі (новий польський термін на східно-залицькі українські землі) обійме збірку зложену тепер у львівському університеті, та збірку музею ім. Дідушицьких» [7, с. 8]. Консультантом археологічного відділу призначено Л. Козловського. Він передав до музею археологічні матеріали кабінету праісторії Львівського університету, а також «домовився з власниками приватних музеїв Любомирських і Дзедушицьких про передачу у Музей Червенських городів археологічних колекцій цих музеїв» [11, с. 7]. Музею праісторії Червенської землі так і не судилося працювати. Всі археологічні колекції у 1940 р. передано до Львівського історичного музею, де вони з відповідними шифрами знаходяться донині.

Підводячи підсумок діяльності Музею Дідушицьких у галузі археології в першій половині ХХ ст., відзначимо, що будучи, за основним задумом засновника, природничим музеєм, він долучився до розвитку археологічної науки. Ця установа не просто збирала і експонувала археологічні експонати, а й зосереджувала навколо себе вчених, які забезпечували науковий рівень доісторичного відділу. Вартим уваги було те, що музейні колекції служили ба-

зою для навчання студентів Львівського університету. Події воєнних років, а також міжвоєнна нестабільна економічна ситуація спричинили поступовий занепад музею, з якого він вийшов вже без відділу археології.

ПОСИЛАННЯ

1. Бандрівський М., Крушельницька Л. Золоті Михалківські скарби та їх доля. – Львів, 2012. – 242 с.
2. Білас Н. Леон Козловський – професор кафедри доісторичної археології / Н. Білас // Професор Leon Kozłowski / (red.), S.K. Kozłowski, O. Sytnyk. – Lwów – Warszawa 2010. – С. 328–367.
3. Булик Н.М. Археологічні колекції у музеях Львова (1823–1914) / Н. Булик // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2008. – Вип. 12. – С. 407–428.
4. Булик Н.М. Львівська археологія ХІХ – початку ХХ століття: дослідники, наукові установи, музеї. – Львів, 2014. – 304 с.
5. ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів), ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства), спр. 42, ч. 1, 133 арк.
6. НА ВА ІУ НАН України. Раріери po prof. K. Hadaczku.
7. Нові музеї у Львові // Діло. – 2 грудня 1936. – Ч. 272. – С. 8.
8. Павлів Д., Петегирич В. Московський слід Михалківського скарбу / Д. Павлів, В. Петегирич // Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в 2002 році: інформаційний бюлетень. – Львів, 2003. – С. 59–62.
9. Пастернак Я. Археологія України. – Торонто, 1961. – 789 с.
10. Пастернак Я. З археології околиць Львова / Я. Пастернак // Діло. – 5 травня 1932. – Ч. 97. – С. 2–3.
11. Свешніков І. Спогади музейного працівника / І. Свешніков // Пам'ятки України: історія та культура. – К., 2008. – Ч. 2. – С. 2–38.
12. Brzęk G. Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie i jego twórca. – Lublin, 1994. – 200 s.
13. Demetrykiewicz W. W sprawie gruntownej reformy i nowego urzadzenia instytucji publicznych przeznaczonych do badan naukowych nad wykopaliskami archeologicznymi w Polsce, jakotez dla umiejetnej ich ochrony / W. Demetrykiewicz // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1920. – T. V. – Z. 1–2. – S. 3–20.
14. Hadaczek K. Dział przedhistoryczny muzeum im. Dzieduszyckich. – Lwów, 1907. – S. 90–100 (odbitka z «Przewodnika po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie»).
15. Hadaczek K. Z badań archeologicznych w dorzeczu Dniestru / K. Hadaczek // Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne. – Kraków, 1903. – VI. – S. 27–35.
16. Hadaczek K. Grabarka Niesłuchowska / K. Hadaczek // TeKa Konserwatorska. – Lwów, 1900. –R. II. – S. 71–86.
17. Hadaczek K. Złote skarby michałkowskie. – Kraków, 1904. – 30 s. – Tabl. XIII.
18. Karczewski M. Państwowe Grono Konserwatorów Zabytków Archeologicznych i Państwowe Muzeum Archeologiczne: ich rola w ochronie zabytków archeologicznych / M. Karczewski // Seminare. – Kraków–Piła–Warszawa–Wrocław, 2015. – T. 36. – N 4. – S. 183–197.
19. Karolczak K. Dzie duszycy. Dzieje rodu. Linia poturzycko-zarzecka. – Kraków, 2001. – 329 s.
20. Kozłowski S.K. Leon / S.K. Kozłowski // Професор Leon Kozłowski / (red.) S.K. Kozłowski, O. Sytnyk. – Lwów–Warszawa, 2010. – S. 205–302.
21. Lech J. Gordon Childe (1892–1957) w poszukiwaniu źródeł cywilizacji europejskiej / J. Lech // Gordon Childe i archeologia w XX wieku. – Warszawa, 1999. – S. 19–66.
22. Licytacja zbiorów archeologicznych s.p. profesora K. Hadaczka // Wiek Nowy. – № 5117. – 8 czerwca 1918 r.
23. Sprawy personalne // Rozprawy i wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. – Lwów, 1922. – С. 233.
24. Wardzała K. Sprawozdanie z IV zjazdu studentów prehistorii uniwersytetów polskich / K. Wardzała // Z Otchłani Wieków. – Poznań, 1934. – R. 9. – Z. 6. – S. 98–101.
25. Wiczkowski J. Lwów, jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście. – Lwów, 1907. – 587 s.

СКОРОЧЕННЯ

НА ВА ІУ НАН України – Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ЛННБ ім. В. Стефаника – Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України

Булик Н.М. Свет и тени музейно-археологической жизни Львова первой половины ХХ ст. (на примере Музея Дидушицьких)

Рассмотрено положение археологического отдела Музея Дидушицьких в первой половине ХХ в. Проанализи-

зированы полевые исследования археолога Кароля Гадачек и геолога Марьяна Ломницкого, наполнявшие фонды и экспозицию музея новыми материалами. После окончания Первой мировой войны острый экономический кризис коснулся музея. Он в полной мере задел и археологический отдел. В результате в музее наблюдалась нехватка сотрудников, которые могли бы обеспечить не только научную обработку, но и надлежащее хранение экспонатов. Ценной частью археологической коллекции был Михалковский клад. В 1930-х гг. его состояние вызывало у властей и интеллигенции города серьезное беспокойство, вылившееся в несколько судебных процессов. Накануне Второй мировой войны археологические коллекции Музея Дидушицких переданы в Музей доистории Червенской земли, однако ему так и не суждено было заработать. Оттуда все археологические материалы в 1940 г. переданы Львовскому историческому музею, где они с соответствующими шифрами хранятся по сей день.

Ключевые слова: Музей Дидушицких, Михалковский клад, Кароль Гадачек, охрана памятников.

Bulyk N.M. Light and shadows of museum-archeological life of Lviv in the first half of XX century (by example of Didushytski Museum)

State of the archaeological department of Didushytski Museum in the first half of XX century is considered at the article. Field research conducted by archaeologist Karol Hadachek and geologist Marian Lomnitskyi, who complemented collections and exposition of the museum by new materials, are analyzed. After the end of the World War I the museum was affected by economic crisis. It also affected fully the archaeological department. As a result, the museum suffered from shortage of workers, who could provide not only scientific studying of exhibits, but also proper storage of them. Among the most valuable parts of archaeological collection of the museum was Mykhalkivskyi hoard. In 1930-s, its conditions caused serious concern from the authorities and intellectuals of Lviv, which resulted in several trials. Right before the World War II, archaeological collections of the Didushytski Museum were transferred to the Museum of prehistory of Chervensky Land that, however, never opened. From there, in 1940, archaeological collections were transferred to the Lviv Historical Museum, where, with corresponding cipher, they are preserved till now.

Key words: Didushytski Museum, Mykhalkivskyi hoard, Karol Hadachek, protection of sites.

10.02.2018 p.

УДК 069.5(477-25)«193»

А.С. Яненко

**ОСНОВНІ ЕКСПОЗИЦІЇ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЙНОГО ГОРОДКА /
УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО
АНТИРЕЛІГІЙНОГО МУЗЕЮ У 1930-х РР.:
ПРОЕКТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ**

У статті висвітлено експозиційну діяльність Всеукраїнського музейного городка / Українського центрального антирелігійного музею в Києві протягом 1930-х рр., розглянуто проектування, функціонування і трансформації основних експозицій установи, проаналізовано експозиційно-виставкову роботу інституції у контексті тих змін, що мали місце в музейництві УСРР/УРСР у 1930-х рр. – гранична політизація з початку десятиліття, агресивні антирелігійні кампанії, перетворення музеїв на «зброю» ідеологічного фронту.

Ключові слова: експозиційна робота, музейництво, Всеукраїнський музейний городок, антирелігійний музей, Київ, 1930-х рр.

Сучасний розвиток музейної справи, імплементація нових методів організації діяльності та управління музейними інституціями актуалізували дослідження з історії українського музейництва, пошуки його традицій. Зміни, що відбувалися у сфері політики, економіки, науки, культури протягом ХХ ст., знаходили безпосереднє відображення у музейному середовищі, впливаючи не лише на напрямки роботи установ, але й на життя професійної спільноти і відвідувачів. Музей як унікальна форма організації науки, у концепцію якої від початку закладена функція взаємодії з громадою (комунікація через експозицію, освітні програми, публікації), виконував соціально-політичні замовлення та реагував на зміни ідеологічних настанов. У цьому контексті музейна експозиція використовувалася як ефективний інструмент формування суспільної думки, а в умовах тоталітаризму інтелектуальний продукт експозиційної діяльності втрачав суб'єктивний особистісний авторський зміст, поступаючись ідеям «правильної» реалізації головної лінії партії та завдань соціалістичного будівництва. Яскравим прикладом згорання політики українізації, розгортання репресій та ідеологізації гуманітарних наук, активізації антирелігійної пропаганди та остаточної перебудови науки і культури на «марксистсько-ленінські рейки», що набули тотального характеру в інтелектуальному співтоваристві УСРР/УРСР у 1930-х рр., є трансформації, що відбувалися у експозиційній роботі Всеукраїнського музейного городка (далі – ВМГ). Цей досвід досі залишається малодослідженим і майже несистематизованим, побіжним свідченням чого є вкрай незначна кількість узагальнених робіт з історії українського музейництва міжвоєнного періоду [1; 2] та історії Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника зокрема, хоча аналіз експозиційної діяльності є важливим для повноцінного функціонування сучасних музейних інституцій як науково-дослідних і пізнавальних центрів.